

Tomáš Havlíček, Kamila Klingorová a kol. *Postsekularismus v Česku. Trendy a regionální souvislosti. Praha: Nakladatelství 3PK, 2020. ISBN 978-80-7667-016-7.*

Publikace, na jejíž přípravě se podílelo šest autorů, nabízí čtenářům pohled na současné chápání náboženství a spirituality v české společnosti s projevy postsekularismu.

V úvodu Tomáš Havlíček konstatuje, že náboženská krajina v Evropě se v posledních letech rychle mění. Není však uvedeno v jakém rozsahu, spíše se zdůrazňují zdroje změn – v západní Evropě spojené s úsilím ze zdola, zatímco ve východní Evropě je nárůst náboženských projevů podporovaný vládnoucími strukturami. Je zaznamenán i růst celosvětové náboženské diverzity. Vznik nových náboženských hnutí se spojuje s obrodou náboženského života, resp. s přechodem sekulární éry do doby postsekulární. I za této situace je česká společnost nábožensky vlažná.

V první kapitole též autor uvádí v souvislosti s hodnocením posledních třiceti let u nás, že začátek devadesátých let minulého století se nesl ve znamení přechodného zvýšení náboženskosti. Tento trend byl podobně jako v západní Evropě eliminovaný rozšiřujícím se konzumerismem a individualismem, což opět vedlo k šíření sekulárních tendencí. Autor se však domnívá, že v prvních desetiletích 21. století dochází v Evropě k ústupu sekularizace, ačkoli fakta naznačují něco jiného.¹ Mezi hlavní rysy sekularismu v Česku zařazuje prohloubení náboženské heterogenity, reprezentované výrazným zvýšením počtu registrovaných církví a náboženských společností, a vznik nových sakrálních struktur.

Správně zaznamenává unikátnost historické situace, kdy obyvatelé 60letí a starší vykazují klesající tendenci religiozity, zatímco, jak uvádí, obyvatelé mladší 60 let naopak nárůst religiozity. V této interpretaci se dopouští zjednodušení, resp. zkreslení, jak je evidentní i z předložených dat na s. 23. Starší střední generace ve věku 45–59 let, jejíž socializace probíhala v sedmdesátých a zejména osmdesátých letech, je více religiózní než všechny ostatní generace, včetně nejmladší skupiny ve věku 18–29 let, primárně socializované po roce 1990². Na konci kapitoly se setkáváme s další nepřesností, když autor uvádí, že postsekularizaci je nutné sledovat především kvalitativním výzkumem, přitom opomíjí skutečnost, že kvalitativní a kvantitativní výzkumná paradigmatata se vzájemně doplňují. Jeho „návrh“ je rovnou zamítnutý v druhé kapitole.

Tu prezentuje Petr Dostál pod názvem Rozdíly v religiozitě v současné Evropě: význam

1 Srov. např. Jan Horwath, Janet Lees, Peter Sidebotham, „The influence of religion on adolescent family life in England: an explanatory study of the views of young people and parents“, *Social compass* 59, č. 2 (2012): 257–275; Ingrid Storm, David Voas, „The Intergenerational Transmission of Religious Service Attendance“, *Nordic Journal of Religion and Society* 25, č. 2 (2012) 131–150; Pavol Minárik, „Polsko je jedničkou v poklesu pobožnosti“, *Právo*, 28. července 2018.

2 Srov. např. Ján Mišovič, „Rozdíly v náboženské socializaci napříč generacemi“, *Caritas et veritas* 7, č. 2 (2017): 203–215.

politicko-ekonomické nejistoty v souboru 34 států. Autor nabízí teoretické koncepce vysvětlující změny v přístupu k náboženství, zejména teorii existující nejistoty. Svá východiska konkretizuje interpretací výsledků kvantitativního výzkumu PEW Centra 2018, a to pomocí statistických metod. Ke klíčovým náboženským hodnotám zařazuje víru v Boha, která je v rámci evropského průměru na úrovni 32 %, a nevíru v Boha na hladině 26 %. Rozdíly v tomto parametru ilustruje prostřednictvím nejvyšších údajů vykazovaných v Česku (66 %) a Švédsku (60 %) a nejnižších v Gruzii (1 %) a Moldavsku (3 %). Použitý statistický explanační model potvrzuje základní teoretickou hypotézu o zásadním vlivu existenční politicko-ekonomické nejistoty na diferenci intenzity religiozity v Evropě.

Třetí kapitola Zdeňka R. Nešpora je pojmenovaná Historické kořeny, projevy, důsledky české (post)sekularity. Situaci v Česku v oblasti vnímání náboženství posuzuje na základě pokračujícího odcírkevňování společnosti a absence ateismu u většiny populace. Začátky privátnosti náboženství umísťuje do prvních let existence nové Československé republiky. Už tehdy přestala hrát religiozita roli socializačního faktoru a absentovala její společenská komunikovatelnost a srozumitelnost. Režim v období let 1948–1989 navázal na předchozí protináboženské tendence, zároveň však se značně rozdílnými dopady na území České republiky a na Slovensku. Devadesátá léta 20. století charakterizuje úpadkem politicky a protestně motivovaného zájmu o náboženství a vznikem nekultivovaného a individualizovaného duchovního směřování. Je kritický vůči velkým církvím, když konstatuje, že nebyly připravené odstříhnout se od minulosti a chovaly se „uzurpátorsky“. Pozoruje slabou náboženskou socializaci v rodinách a nepřipravenost církví čelit strukturálním změnám ve společnosti. Mezi veřejností dochází naproti tomu k rozšiřování astrologických, magických, esoterických věr a praktik, stejně jako léčitelství, parapsychologických či alternativních sociálně psychologických směrů.

Čtvrtou kapitolu nazvanou Religiozita mladých lidí: subjektivizace a deinstitucionalizace náboženského prostoru připravila dvojice Kamila Klingorová a Tomáš Havlíček. V úvodu odkazují na značně vysoký podíl Čechů věřících v některé prvky tzv. „alternativní religiozity“, což je pojem pod nějž zařazují jak prvky mimoevropských náboženství, např. reinkarnaci, tak i práci s energiemi, výklad budoucnosti apod. V kvalitativním výzkumu, realizovaném metodou ohniskových skupin, se soustředili na náboženské významy dnešních mladých lidí ve třech typech regionů – s vysokou mírou religiozity v Kyjově (39 %), s průměrnou religiozitou v Praze (19 %) a nízkou religiozitou v Teplicích (11 %). Nevěnovali příliš velkou pozornost skladbě účastníků ohniskových skupin, protože více než polovina z nich měla vysokoškolské vzdělání nebo o něj usilovala, přitom v populaci mladých lidí ve věku 25–35 let je zastoupení vysokoškolsky vzdělaných přibližně pětina.

K hlavním zjištěním patří, že mladí lidé, kteří nejsou členy církví či náboženských společností, si vytvářejí svojí vlastní spiritualitu, nechávají se inspirovat protichůdnými koncepcemi, jako jsou např. pohanství a zároveň křesťanství, a často nejsou schopni se vyjádřit čemu nebo v co věří. I když se označují za věřící, evidentně se vyhraňují proti náboženství jako principu a proti církvi jako křesťanské instituci. Autoři docházejí k závěru, že mladá generace hledá v duchovním prostoru pomoc a inspiraci při vypořádávání se s nástrahami každodenního života, ale netíhne k žádné náboženské tradici.

Pátou kapitolu, koncipovanou čtveřicí autorů Kamila Klingorová, Tomáš Havlíček, Zdeněk R. Nešpor a Zdeněk Vojtišek, najdeme pod názvem Regionální difference postsekulárních projevů na příkladu modelových regionů. Klade si za cíl představit rozdíly v úrovni postsekularity obyvatel v rámci regionální diferenciace veřejného prostoru. Do empirického výzkumu bylo zahrnuto

osm regionů, počínaje Jablunkovem s podílem věřících v roce 2011 na úrovni 57 % a konče Teplicemi s 11% zastoupením věřících ve stejném roce. Ve vybraných lokalitách, charakterizovaných i fotografiemi, se uskutečnily polostrukturované rozhovory s představiteli nejvýznamnějších náboženských společností. Získané poznatky byly doplněné o obsahovou analýzu internetových a vnějších informačních zdrojů a také o výsledky terénního výzkumu veřejného prostoru, zachycující veškeré projevy náboženství. Podrobnější pohled poukázal na odlišnou míru otevřenosti farností a sborů při organizování bohoslužebních, ale i společenských, vzdělávacích, kulturních, sociálních a charitativních aktivit. Dochází k posunům v organizaci uvedených činností z ústředí jednotlivých denominací směrem k místním sborům a farnostem. Uvedená „subjektivizace“ činností v rámci konkrétních lokálních náboženských obcí je označována za jeden z postsekulárních projevů v české regionální krajině. Ve dvou regionech zahrnují autoři mezi postsekulární prvky i reiki, tai-chi, vykládání karet, čarování, věštění apod.

Poslední dvě kapitoly jsou věnované náboženským aktivitám vietnamských a korejských církví u nás. Šestá kapitola, obsahující též ilustrace, z pera Zdeňka Vojtíška dostala název Náboženství vietnamské menšiny v Česku: příklad postsekulární tendence mezi imigranty. K základní charakteristice náboženského života této menšiny patří její neviditelnost. Podobně jako ve Vietnamu je většina příslušníků této menšiny nábožensky indiferentní. Podíl věřících Vietnamců v ČR v roce 2011 představoval 9 %. Autor měl nesnadný úkol zhodnotit působení vietnamských buddhistů a křesťanů v České republice. V prvním případě využil při získávání poznatků osobního zúčastněného pozorování, rozhovorů s představiteli 13 budhistických chrámů a dotazníkového šetření. Při návratnosti 80 dotazníků z rozeslaných 400 je možné spíše hovořit o rozdávané anketě, se všemi jejími výhodami i nevýhodami. Anketní charakter se potvrdil i na složení dotázaných podle pohlaví. Dotazování se zúčastnilo více než 75 % žen, přitom podíl mužů a žen je přibližně stejný. Náboženský život vietnamských křesťanů byl zkoumán prostřednictvím osobních rozhovorů, analýzy dostupných údajů z jednotlivých náboženských komunit a vyplňováním dotazníků. Tentokrát se vrátilo celkově 139 dotazníků. Podíl mužů a žen byl ve výzkumu podle skutečného zastoupení obou pohlaví v populaci. Ne zcela šikovně však vyznívá interpretace. Místo tematického členění odpovědí jsou uváděna čísla otázek v dotazníku a k tomu získané odpovědi. V této části pracoval autor s výzkumnými předpoklady, které se mu potvrdily. V závěru kapitoly je bez větších pochybností konstatováno, že Vietnamci představují významný příklad postsekulárního vývoje v české společnosti. Chybí mi formulace v podobě hypotézy, kterou by bylo potřebné v dalším výzkumu ověřit.

Sedmá kapitola, pod níž je podepsaná Andrea Beláňová, nese titul Korejské církve v Česku. Dokumentuje působení křesťanských církví s korejským zázemím v současném Česku a přibližuje záměry a zkušenosti korejských misionářů a pastorů v českém prostředí. V návaznosti na kvalifikovaná teoretická východiska se autorka opírala o výzkumné předpoklady, související s působením korejských církví mezi „nábožensky negramotným“ obyvatelstvem. V metodologické části jsou přesně vymezeny uplatněné postupy i složitosti, s nimiž se výzkumný tým setkával. K získání kvalitativních dat byly využity rozhovory s pastory, terénní poznámky i analýzy webových stránek jednotlivých sborů. Ke zpracování získaných poznatků posloužila tematická analýza rozdělená do následujících částí: Setkání s ne/náboženstvím, Problémy s jazykem, Experimentování se strategiemi, Sebepojetí, Reinterpretace neúspěchu. V rámci následné diskuse autorka nastoluje několik zásadních otázek týkajících se jak misijního působení korejských církví, tak i vlastních výzkumných nedostatků.

Publikace si klade „neskromný cíl“, přispět k obecné diskusi o roli náboženství v současné

společnosti a prostoru Česka a také charakterizovat čtyři obecné rysy postsekularismu v Česku: otevřenost k náboženským projevům, heterogenitu a pluralizaci sakrálních projevů, ekumenickou spoluprací a nárůst náboženské neinstitutionalizace. Možná je jen na škodu, že v některých kapitolách nebyl využitý koncept spirituálního kapitálu¹. Projevy postsekularismu by tak mohly nabýt ostřejších obrysů.

Ján Mišovič

(TF JU, misovic@tf.jcu.cz)

1 Srov. např. Bradford Verter, „Spiritual Capital: Theorizing Religion with Bourdieu Against Bourdieu“, *Sociological Theory* 21, č. 2 (2003): 150–174.